

Pabėgėlio ir tremtinio sąvokos žurnale „Metmenys“

Įvadas

Šio darbo tema „Pabėgėlio ir tremtinio sąvokos žurnale *Metmenys*“ pasirinkta neatsitiktinai. Antrojo pasaulinio karo pabaigoje milijonai žmonių buvo priversti apleisti savo kilmės šalis. Ne išimtis ir lietuvių tauta – karo pabaigoje iš Lietuvos pasitraukė virš 60.000 politinių pabėgėlių. Kalbant apie šią emigraciją reikia pabrėžti, jog ji buvo nulemta politinių priežasčių, kadangi Lietuvą okupavo Sovietų Sąjunga. Pasitraukę iš kilmės šalies, lietuviai susitelkė Vokietijoje, *Displaced Persons*¹ stovyklose. Šiose stovyklose lietuvius, kartu su kitų tautybių karo pabėgėliais, globojo tarptautinės UNRRA² ir IRO³ organizacijos, specialiai sukurtos rūpintis karo pabėgėlių įkurdinimu, globojimu, vėliau – tolimesne emigracija. Dažnai ši politinių emigrantų banga vadinama *dipukų* vardu, kuriam pagrindą sudarė *Displaced Persons* inicialai DP.

Paskaitų ir seminarų metu teko susidurti su įvairiais *dipukų* generacijos parašytais tekstais, kuriuose, šiai kartai priklausantys žmonės save vadino ir laikė „tremtiniais“. Tai pažadino smalsumą – kodėl šios kartos atstovai save laikė tremtiniais, nepaisant to, jog gyveno karo pabėgėlių stovyklose, o vėliau pasirodė virtinė teisinių dokumentų,⁴ kurie apibrėžė *pabėgėlio* sąvoką. *Pabėgėlio* sąvokos vengimas žadina papildomą smalsumą išsiaiškinti kiek plačiai buvo diskutuojama dėl šio termino vartojimo, apibrėžiant politinių emigrantų, pasitraukusių iš Lietuvos po Antrojo pasaulinio karo, kartos emigraciją. Šiuo tyrimu buvo pasirinkta tirti būtent sąvokos *pabėgėlis* diskursą, kuris padėtų atskleisti priežastis, kodėl politiniai emigrantai, daugeliu atvejų⁵, savo noru pasitraukę iš Lietuvos, po Antrojo pasaulinio karo, save laikė *tremtiniais*. Akademinio požiūriu tyrimas yra aktualus, kadangi didesnis dėmesys buvo skirtas *tremtinio* sąvokos pagrindimui – *pabėgėlio* sąvoką paliekant nuošalyje.

Darbo tikslas yra *pabėgėlio* ir *tremtinio* sąvokos žurnale „Metmenys“. Tikslui pasiekti buvo užsibrėžti šie uždaviniai: 1. Atskleisti kiek plačiai buvo vartojama *pabėgėlio* sąvoka žurnale „Metmenys“. 2. Išryškinti priežastis, kodėl buvo vengiama vartoti *pabėgėlio* sąvoką. 3. Išnagrinėti, kaip keitėsi požiūris į *pabėgėlio* ir *tremtinio* sąvokas laiko perspektyvos atžvilgiu.

---

¹ Lietuviškai: „perkeltieji asmenys“.

² Jungtinė tautų paramos ir atstatymo organizacija.

³ Tarptautinė pabėgėlių organizacija.

⁴ 1948 Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (Universal Declaration of Human Rights, 1948); 1951 konvencija dėl pabėgėlių statuso; 1967 m. protokolai dėl pabėgėlių statuso.

⁵ Nevalia pamiršti, jog karo pabėgėlių tarpe taip pat buvo ir „tikrų“ treminių, kuriuos vokiečiai buvo ištrėmę iš Lietuvos į Vokietijos lagerius.

Siekiant įgyvendinti išsikeltus uždavinius bus naudojamas aprašomasis – analitinis metodas. *Pabėgėlio* ir *tremtinio* sąvokų diskurso tema leistų pretenduoti ir į daug platesnės apimties darbą, bet dėl siauros šio darbo apimties bei apžvalginio pobūdžio, apsiribota tik *pabėgėlio* sąvokos analize, žurnale „Metmenys“. Ateityje, gilinant temą, būtų galima panaudoti ir kitas sąvokas, kurios įsilieja į bendrą tremtinio sąvokos diskursą, taip pat būtų galima panaudoti platesnę šaltinių ir literatūros bazę.

Savęs indentifikavimas su pabėgėlio sąvoka žurnale „Metmenys“

Pabėgėlio, tremtinio, egzilo bei kitos į bendrą diskursą susiliejančias sąvokos buvo plačiai diskutuojamos žurnale „Metmenys“. Savęs identifikavimo sąvokų išskyrimą galime pastebėti jau pirmajame „Metmenų“ numeryje publikuotame Jono Meko eilėraštyje „Paskutinės dvylika sekundžių“: „*Tremtiniai, egzilai, pabėgėliai, žydai ir Algirdas Landsbergis, staiga sugriš namo...*“⁶ Fragmentiškas savo tapatumo sąvokų išvardijimas, pirmajame „Metmenų“ numeryje, buvo tarsi įžanga į vėliau išsiplėtusį diskursą.

Savęs tapatinimą su *pabėgėlio* sąvoka galima atrasti antrajame Metmenų numeryje, kuomet Algimantas Mackus kritikuodamas lietuvių, emigravusių iš gimtojo krašto, kaip vienintelių galinčių teisingai atstovauti tautai, polemiką, jiems primena: „*Laimingu sutapimu iš mūsų pabėgėlių visuomenės išnyko visi Lietuvoje buvę, kaip ir daugelis, eiliniai žmonės.*“⁷ Šis priminimas yra svarbus tuo, jog Mackus, sau ir emigravusiems lietuviams, priskiria *pabėgėlių* sąvoką, apibendrinamas – „*iš mūsų pabėgėlių visuomenės*“.

Pabėgėlio sąvoka ir savęs tapatinimas su ja buvo nesvetimas ir V. Trumpai, kuris penktajame Metmenų numeryje išsireiškė: „*Ne taip seni laikai, kai ir mes, pabėgėliai, mėgdavome sakyti, kad esame tautos elitas ir tautos ambasadoriai.*“⁸ Savęs identifikavimą su pabėgėliais „Metmenyse“ išreiškė ir Rimvydas Šilbajoris: „*Palikę savo žemę, vienu ypu lyg ir netekom savo žmogiškosios individualybės, tapdami tiktai bėglių minia, ir kartu buvome grubiai ir staigiai išmesti iš istorijos eigos.*“⁹

Taigi, nors žurnale Metmenys, galima aptikti savęs tapatinimą su *pabėgėlio* sąvoka, vis dėlto šios sąvokos vartojimas ir pritaikymas savo tapatumui atskleisti buvo pakankamai retas reiškinys. Taip pat reikia paminėti, jog sąvoką pabėgėlis, labiau buvo linkę vartoti jaunesnės kartos lietuviai.

⁶ J. Mekas, *Paskutinės dvylika sekundžių*, Metmenys. 1959, Nr.1. P.88.

⁷ A. Mackus, *Ties nepriklausomybe ir ties žemėn neįaugusia karta*. Metmenys. 1960, Nr.2. P.15.

⁸ V. Truma, *Laisvieji ir pavergtieji. Juozo Girniaus knygą paskaičius*. Metmenys, 1962. Nr. 5. P.128.

⁹ R. Šilbajoris. *Nepakartojamojo liudininkas – Albinas Marius Katiliškis*. Metmenys. 1966, Nr.11. P.4.

Pabėgėlio sąvokos reikšmė

Pagal *1951 m. Konvenciją dėl pabėgėlių statuso*,¹⁰ pabėgėliu laikomas tas asmuo, kuris, dėl visiškai pagrįstos baimės būti persekiojamas dėl rasės, religijos, tautybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar politinių įsitikinimų, yra už šalies kurios pilietis jis yra, ribų ir negali arba bijo naudotis tos šalies gynyba arba, neturėdamas atitinkamos pilietybės ir būdamas už šalies, kurioje anksčiau buvo jo nuolatinė gyvenamoji vieta, ribų, dėl šių priežasčių negali ar bijo į ją grįžti. *Pabėgėliais* save laikė tik nedaugelis to meto lietuvių, todėl ieškant priežasčių, kodėl ne visiems buvo priimtina vartoti sąvoką *pabėgėlis*, turime išsiaiškinti, kokią reikšmę to meto lietuviams turėjo ši sąvoka.

Vienas pirmųjų Metmenyse, konkrečiai apibrėžęs, *pabėgėlio* sąvoką buvo V. Trumpa. Jis, šeštajame Metmenų numeryje, publikuoja savo kalbą, išsakytą 1962 m. Santaros visuotiniame suvažiavime, skaitytoje paskaitoje. Trumpa akcentavo, jog Santaros suteiktame pakvietime buvo pabrėžtas žodis *pabėgėlis*: „*Neabejoju, kad valdyba čia turėjo galvoje ne šiaip sau pabėgėlį (pav. Kriminalistą), bet politinį pabėgėlį.*“¹¹ Išsakytoje mintyje galima pastebėti tai, jog autorius paminėdamas *pabėgėlio* sąvoką pabrėžė, jog kalba ėjo, ne apie kriminalistinį *pabėgėlį*, bet apie politinį.

Šioje vietoje vertėtų stabtelti ir atkreipti dėmesį, jog autorius, teksto viduryje, įterpė skliaustelius ir juose įrašė pav. *Kriminalistą* bei patikslino *pabėgėlio* sąvoką perteikdamas ją žodžių junginiu *politinį pabėgėlį*. Toks autoriaus gestas turėjo būti atliekamas sąmoningai, kadangi sąvokos paaiškinimas atskleidžia, jog skaitančiajam *pabėgėlio* sąvoka visų pirma asocijavosi su neigiama prasme, šiuo atveju, kriminaliniu pabėgėliu. Autorius, galimai bandydamas šios sąsajos išvengti, tai ir akcentavo. Tai, jog termino *pabėgėlis* reikšmė buvo neigiama ir nepriimtina, iš Lietuvos pasitraukusių lietuvių visuomenei, išduoda ir tolimesni Trumpos žodžiai: „*Tai yra drąsus ir tiesus žodis, ypač prisimenant tą tremties mitą, kurį mes apie save susikūrėme.*“¹²

Atskleisti sąvokos *pabėgėlis* reikšmę gali K. Ostrausko straipsnis „Rašytojas ir egzilis“. Autorius apibrėždamas būsenos svetur ribas teigė: „*Pradžioje reikia bent trumpai išsiaiškinti mūsų situacijos – būsenos svetur – sąvoką. Jos galimybių skalė plati – nuo herojiškai kenčiančio tremtinio iki bailaus, tarsi kiškis, pabėgėlio. Nors šiandien tremtinio sąvokos jau beveik atssakyta, niekas, tur būt, nenori laikytis ir kiškiui būdingos definicijos. Tad kiekvienas toje skalėje pasirenka,*

¹⁰ 1951 konvencija dėl pabėgėlių statuso. Valstybės žinios, 1997, Nr.12-227.

¹¹ V. Trumpa. *Tremtinys, pabėgėlis ir kraštas. Istorinė perspektyva*. Metmenys. 1963, Nr.6. P.11.

¹² Ten pat. P.11.

- pagrįstai ar ne, - sau tinkamą definiciją.¹³ Kaip galime pamatyti iš šių autoriaus išsakytų minčių – lietuviai būdami emigracijoje, *tremties* sąvoką laikė heroiška, o *pabėgėlio* sąvoką tapatino su bailumu. Bandant išvelgti gilesnes mintis slypinčias po autoriaus išsakytais žodžiais galima spėti, jog patriotiškai išugdyta nepriklausomos Lietuvos (1918 – 1940 m.) karta negalėjo sau prisipažinti fakto, jog jie pabėgo iš šalies, sunkiausiu šaliai momentu.

Neigiamą *pabėgėlio* sąvokos reikšmę atskleidė ir Jonas Mekas, kuris pagautas emocijos akimirkos apeliavo į tėvynę palikusių lietuvių, jausmus: „*Intelligentai, Pabėgėliai, Vargšai nuskriaustieji.*“¹⁴ Šioje vietoje itin svarbu tai, jog apibūdindamas lietuvius jis juos tapatina su *pabėgėlio* sąvoka. Taip pat reikia pažymėti ir tai, jog šiuo atveju *pabėgėlio* terminas vartojamas su neigiamu atspalviu ir tai Mekas pabrėžia tęsdamas savo mintį: „*Tik dabar pradėdu suprasti, tik dabar komunistų šmeižtų epitetai, taikintini jiems, pradeda įgauti tikrą prasmę.*“¹⁵ Iš šių minčių galima daryti prielaidą, jog *pabėgėlio* terminas, pasitraukusiems iš Lietuvos, siejosi su neigiama prasme.

Apibendrinus šias pozicijas galima daryti išvadą, jog, po Antrojo pasaulinio karo pasitraukusiems iš Lietuvos, sąvoka *pabėgėlis* turėjo neigiamą reikšmę – siejamą su bailumu ar kriminaliniu pabėgimu, todėl buvo nepriimtina.

Pabėgėlio ir tremtinio sąvokos

Pabėgėlio ir *tremtinio* sąvokų diskurse, ypač aktualus buvo prisipažinimas, jog lietuviai pabėgo nuo pavojaus, o ne buvo ištremti. Apie pabėgimą iš Lietuvos ir savęs tapatinimą su pabėgėliais, fragmentiškai užsiminė ir V. Kavolis: „*Tėvynėje palikę lems Lietuvos ateitį, bet ne mes, pabėgę nuo pavojaus*“¹⁶. Tiesa, šiuo atveju, *pabėgėlio* sąvoka pakeista žodžių deriniu „*pabėgę nuo pavojaus*“.

Liūtas Mockūnas sraipsnyje „Antanas Škėma išeivijos vingiuose“ atskleidė, jog Škėma vienas pirmųjų¹⁷ suabejojo *tremtinio* sąvokos tikslingu vartojimu: „*Lietuviai pabėgėliai Vokietijoje kažkodėl manė esą „tremtiniais“. Tą vardą jie parsivežė per Atlantą į Ameriką./ Tebetikiu – niekas mūsų netrėmė, o patys pabėgome: prasimušusius į vadovaujančius veiksnius ar vietos aplinkybes,*

¹³ K. Ostrauskas. *Rašytojas ir egzilis*, Metmenys.1974, Nr.27. P.12.

¹⁴ J. Mekas, Aš, Amerika, ir Lietuva. *Pervertimas ir išpažintis. Trečioji dienoraščio ištrauka*. Metmenys. 1960, Nr.2. P.24.

¹⁵ Ten pat, P. 24.

¹⁶ V. Kavolis, *Laisvieji ir pavergtieji. Laisvė ir atsakomybė kūrybiniame veiksmė*. Metmenys. 1961, Nr.4. P.128.

¹⁷ Diskursas dėl tremtinio sąvokos buvo prasidėjęs kur kas anksčiau nei pasirodė žurnalas „Metmenys“, kadangi apsiribota tik šio leidinio analize, todėl aptariami tik jame esantys straipsniai.

vyskopus, generolus ir šiaip jau eilinius įskaitant.“¹⁸ Kaip matome iš perfrazuotų Škėmos žodžių, to meto autoriams buvo nesvetimos diskusijos dėl pabėgimo.

V. Trumpa gilindamasis į *tremtinio* sąvokos pasirinkimo priežastis teigė: „*Tiesa, daug kas mūsų, ypač vyresniųjų, būtume tapę tremtiniais, jeigu nebūtume buvę pabėgėliai, ir prisijungę prie tų tūkstančių tremtinių, kurie ašaromis ir kaulais nubarstė tolimus sovietinės Vidurinės Azijos, Sibiro ir Rusijos šiaurės plotus.*“¹⁹ Bet tokių teiginių jis nelaiko tinkamu pasiteisinimu, kodėl verta naudoti *tremtinio* sąvoką ir kelia klausimą: „*Bet ar tai jau pakankamas pagrindas mums vadintis tremtiniais?*“²⁰. Toliau dėstydamas savo mintis autorius akcentuoja tai, jog tremties pagrindas turi būti per prievartą ištremtas žmogus, o to, anot Trumpos, negalima pasakyti apie lietuvius.²¹

V. Trumpa nagrinėdamas *pabėgėlio* sąvokos naudojimą teigė: „*Mes dažnai tai vadiname likimo smūgiu, kuris mus ištiko. Likimas yra patogus daiktas daug kam pateisinti ir pasiteisinti. Tačiau daugumai ir šiuo atveju sprendimas buvo mūsų pačių. Daugumas mūsų turėjome jeigu ne pasirinkimo laisvę, tai pasirinkimo galią. Tik vaikai ir nepilnamečiai neturėjo to pasirinkimo. Vadinas, iš esmės mes esame emigrantai, sava valia pasirinkę gyventi užsienyje. Krašto okupacija mūsų apsisprendimą palengvino, bet jo visiškai nesunaikino. Dėl to mūsų problemos iš esmės yra emigrantinės problemos.*“²² Pateikdamas šias mintis autorius tarsi kreipiasi į tuos lietuvius, kurie save identifikuoja su *tremtinio* sąvoka, norėdamas jiems įrodyti, jog niekas jų netrėmė, o patį pasirinkimą išvykti iš šalies daugeliu atvejų jie patys pasirinko.

K. Ostrauskas, taip pat negali kritikos *tremtinio* sąvokos šalininkams: „*Galų gale ir visas filosofijas padėjus į šalį, reikalas gana aiškus: dauguma patys išėjom – niekas mūsų nesurišo ir neišvežė.*“²³ Taip pat kritikuodamas pasitelkia ir sovietų disidentų Almalriko žodžius: „*Aš noriu pasmerkti bejėgiškumo ir savęs pateisinimo filosofiją, kuri kyšo visur, ką tu esi sakęs ir rašęs Vakaruose. Sakai, jog, neturėjai kitos išeities. Deja, tai ne tik tavo pasiteisinimas, bet ir visos kūribingosios sovietų inteligentijos arba bent tos liberaliosios jos dalies, kuriai tu priklausai.*“²⁴ Šiais perfrazuotais Almalriko žodžiais Ostrauskas apeliuoja į lietuvių, palikusių tėvynę, jausmus, tarsi įrodinėdamas pačių lietuvių kaltę, dėl išėjimo iš savo gimtosios šalies.

Pabėgėlio ir *tremtinio* sąvokų diskurse galima matyti išsiplėtimą – ilgainiui buvo pradėta pripažinti, jog *tremties* terminas nėra tinkamas, nusakyti tai būsenai, kuriai priklausė dipukų generacijos asmenys. *Tremtinio* sąvokos pakeitimą kitomis akcentavo Vytautas A. Jonynas:

¹⁸ L. Mockūnas, *Antanas Škėma išėivijos vingiuose*. Metmenys .1986, Nr.51. P.92.

¹⁹ V. Trumpa. *Tremtinys, pabėgėlis ir kraštas. Istorinė perspektyva*. Metmenys. 1963, Nr.6. P.11.

²⁰ Ten pat. P.13.

²¹ Ten pat. P.14.

²² V. Truma, *Laisvieji ir pavergtieji. Juozo Girmiaus knyga paskaičius*. Metmenys, 1962, Nr. 5. P. 130.

²³ K. Ostrauskas. *Rašytojas ir egzilis*, Metmenys.1974, Nr.27. P.13.

²⁴ Ten pat. P.13.

„Nemėgstu, prisipažinsiu, termino „egzilis“. Mielai pakeisčiau jį lietuviškąja „tremtimi“. Tačiau „išstrėmimas“, „tremtis“ pabrėžia kažką vienkartinio, ir, svarbiausia, smurto veiksmą, svetimos valios įvykdytą nuoskaudą.“²⁵ Šioje išsakytoje mintyje galima išvelgti, jog autoriui nebuvo lengva atsisakyti termino *tremtis*, bet jis suvokė, kad šis terminas nebuvo tinkamas nusakyti, jo padėčiai. Taip pat autorius svarsė ir apie tai, jog jo kartos žmonės patys savanoriškai apleido kilmės šalį: „Kiekviena tremtis ar emigracija iššaukia tačiau vis gilėjančią grupės diferenciją, ir „egzilis“ kalba apie „išsitrėmimą“, savanorišką atsiskyrimą, nutolimą.“²⁶ Iš šios išsakytos autoriaus minties galima suprasti, jog *išsitrėmimas*, arba *egzilis*, jam buvo daug artimesnis terminas, nusakantis jo būklę emigracijoje, todėl ir labiau priimtinas vartoti.

Ostrauskas taip pat perima sąvoką *išeivis*: „*Esame išeiviai/egzilai, o ne tremtiniai; tad ir išeivija/egzilis – ne tremtis.*“²⁷ Nors šiuo atveju taikomas *išeivio* terminas, bet autoriaus mintys tebebuvo diskurso dėl *pabėgėlio* ir *tremtinio* ribose. Kaip jau buvo minėta, žodis *išeivis* buvo mielesnis nei *pabėgėlis*, įvardijant išėjimą iš kilmės šalies, o ne pabėgimą, kuris simbolizuotų bailumą. Kaip ir kiti autoriai kritikuojanys *tremtinio* sąvokos šalininkus, Ostrauskas teigė: „*Jau vien šis faktas, kad dauguma patys apsisprendė išeiti, patys pasirinko egzilį, turėtų įstatyti egzilį į atitinkamą perspektyvą.*“²⁸

Svarstymai dėl emocinės būsenos

Pabėgėlio sąvokos diskurse itin aktuali buvo jausminė žmogaus palikusio tėvynę būsena, todėl Ostrauskas svarstė: „*Tačiau jeigu fizinis savo krašto praradimas yra visiškai realus ir objektyvus egzilio būsenos elementas, tai, priešingai, subjektyvūs yra kiti faktoriai – tautiškumas ir patriotizmas, ideologija ir politika.*“²⁹ Pagal autorių pagrindine problema atsidūrus išeivijoje buvo egzilo emocija: „*Tur būt, kiekvienam buvo tikrai sunku palikti savo namus ir aplinką. Tad, atsidūrus svetur, mus suėmė „prarastojo rojaus“ nostalgija.*“³⁰ Toliau autorius plėtojo mintį: „*Emocijos kaitinamas tautiškumo ir patriotizmo jausmas, desperacijos kurstomi ideologiniai ir politiniai įsitikinimai taip supainiojo dažną, ypač vyresniosios kartos, rašytoją, kad „prarastojo rojaus“ nostalgija virto, galima sakyti, beveik psichologiniu kompleksu.*“³¹ Šie Ostrausko žodžiai tarsi apibendrina ir atskleidė vieną iš pagrindinių priežasčių, kodėl iš Lietuvos pasitraukusiems

²⁵ V.A. Jonynas. *Violetų sąskambis mūsų poezijos vaivorykštėj*. Metmenys. 1969, Nr. 17. P.142.

²⁶ Ten pat. 143.

²⁷ K. Ostrauskas. *Rašytojas ir egzilis*, Metmenys. 1974, Nr. 27. P. 14.

²⁸ Ten pat. P. 14.

²⁹ Ten pat. P. 15.

³⁰ Ten pat. P. 17.

³¹ Ten pat. P. 17.

lietuviams, po Antrojo pasaulinio karo, nebuvo priimtinas terminas *pabėgėlis* – tam trukdė patirta psichologinė trauma ir nenoras tapatinti savęs su sąmoningai apleidusiais šalį – pabėgėliais.

Žvelgiant į vyravusį diskursą dėl *pabėgėlio* sąvokos, galima pastebėti, jog lietuviams psichologiškai buvo sunku prisipažinti savo kalte dėl šalies apleidimo. To laikotarpio emigrantai, buvo užaugę tarpukario (1918 – 1940 m.) Lietuvoje, juose buvo subrandintas stiprus tautiškumo ir patriotizmo jausmas. Gal būt, todėl prisipažinimas, jog patys savo noru pabėgo iš Lietuvos, tiems žmonėms galėjo sietis su šalies išdavyste, ir kelti didžiules savikritikos emocijas.

Antrojo pasaulinio karo metu patirti išgyvenimai, gyvenimas DP stovyklose stipriai paveikė žmonių sąmonę, jie pasijuto nuskriausti, nužeminti.³² Bučinskytė remdamasi V. Kavoliu nurodo, jog: „*Skriauda yra individo išgyvenama būseną. Daugeliui individų patiriant skriaudą, formuojasi kolektyvinės skriaudos samprata. Skriaudos išgyvenimas yra nemaloni emocija, destabilizuojanti asmenybę...*“³³ Todėl vadovaujantis autore, to meto lietuviai naudojami pasamoniais Ego gynybos mechanizmais³⁴: „...*įvykio reikšmingumo sumažinimu, savojo vaidmens įvykyje neigimu arba mažinimu...*“³⁵ Kurie paslėpė žmonių emocinę kalte dėl pabėgimo iš Lietuvos, arba, to meto sampratimu, tėvynės išdavimo. Šioje vietoje tinka Bučinskytės cituojamos Jono Meko mintys: „...*Lietuva niekadės tavęs neišdavė nei išgynė/ tu jos išsigynei, ją palikai,/ kad tu ją apvogei, jai nepadėdamas,/ jos vengdamas,/ ją apkalbėdamas,/ ją kitiems palikdamas.*“³⁶

Taigi, dėl patirtų Antrojo pasaulinio karo išgyvenimų, lietuviai patyrė psichologinių traumų. Vengdami galimos grėsmės jie sąmoningai pasitraukė į vakarus ir tapo karo pabėgėliais. Negalėdami grįžti atgal į kilmės šalį jie patyrė stiprius emocinius išgyvenimus, kurie persipynė su patriotizmu, neįvygdyta pareiga pasilikti tėvynėje ir kovoti už jos laisvę. Dėl šios priežasties, pasamonėje jie save įkalino ties *tremtinio* sąvoka, kuriai suteikė heroizmo bruožų, taip pateisindami savo pabėgimą iš tėvynės. Sąvoka *pabėgėlis* jiems turėjo būti per daug emociškai skaudi bei kelti savigraužą dėl pabėgimo. Emociškai jaustis kaltiems, kad nepasiliko ginti tėvynės. Laiko perspektyvos atžvilgiu, lietuviai suvokė, jog jiems *tremtinio* sąvoka yra netinkama, todėl jos atsisakė, bet jau būdami sėkmingai įsikūrę emigracijoje ir vis dar tebejausdami kalte dėl savanoriško kilmės šalies apleidimo jie pasirinko *išėivio* sąvoką, kuri apibrėžė jų padėtį bei emociškai saugiai įvardijo pasitraukimą iš Lietuvos.

³² I. Bučinskytė, *Istorijos nuskriaustųjų samprata egzilio tekstuose*, Metmenys.2002, Nr.81. P.98.

³³ Ten pat. P.101-102.

³⁴ Šie mechanizmai iškraipo tikrovę ir taip „sušvelnina“ atsakomybės jausmą bei savigraužą, taip, kad ji jau nebežeidžia Ego.

³⁵ I. Bučinskytė, *Istorijos nuskriaustųjų samprata egzilio tekstuose*, Metmenys.2002, Nr.81. P.103.

³⁶ Ten pat. P.117.

Išvados

1. Sąvoka *pabėgėlis* žurnale „Metmenys“ buvo vartojama dažnai, tačiau savęs tapatinimas su *pabėgėlio* sąvoka buvo labai retas. Dažniausiai autoriai save su pabėgėliais identifikavo aptardami savo patyrimis DP stovyklose.

2. Diskurse dėl *pabėgėlio* ir *tremtinio* sąvokos, terminas *pabėgėlis* dažniausiai buvo vartojamas apibūdinti pasitraukimo iš Lietuvos faktą bei gyvenimą DP stovyklose. Gyvenimo emigracijoje atžvilgiu buvo vartojamas *tremtinio* terminas.

3. *Pabėgėlio* sąvoka buvo traktuojama, kaip kriminalinė arba siejama su bailumu. Vertinant šios sąvokos lietuviams reikšmę – ji buvo neigiama. Žadino kaltės jausmą, dėl tėvynės palikimo, todėl jos buvo vengiama.

4. Laiko perspektyvos atžvilgiu, buvo atsisakyta *tremtinio* sąvokos, kaip netinkamos tikslingai apibūdinti, emigracijoje gyvenančią *dipukų* kartą. *Pabėgėlio* sąvoka taip pat buvo nepriimtina dėl psichologinių trauminės atminties priežasčių bei neigiamos reikšmės *dipukų* tarpe. Todėl buvo pasirinkta emociškai artimesnė Lietuvių padėčiai, gyvenant užsienyje, sąvoka – *išeivis/egzilis*.

Šaltinių ir literatūros sąrašas:

1. 1951 konvencija dėl pabėgėlių statuso. Valstybės žinios, 1997, Nr.12-227
2. I. Bučinskytė, *Istorijos nuskriaustųjų samprata egzilio tekstuose*, Metmenys.2002, Nr.81.
3. A. Mackus, *Ties nepriklausomybe ir ties žemėn neįaugusia karta*. Metmenys. 1960, Nr.2.
4. V.A. Jonynas. *Violetų sąskambis mūsų poezijos vaivorykštėj*. Metmenys. 1969, Nr. 17.
5. V. Kavolis, *Laisvieji ir pavergtieji. Laisvė ir atsakomybė kūrybiniame veiksmė*. Metmenys. 1961, Nr.4.
6. J. Mekas, *Aš, Amerika, ir Lietuva. Pervertimas ir išpažintis. Trečioji dienoraščio ištrauka*. Metmenys. 1960, Nr.2.
7. J. Mekas, *Paskutinės dvylika sekundžių*, Metmenys. 1959, Nr.1.
8. L. Mockūnas, *Antanas Škėma išeivijos vingiuose*. Metmenys .1986, Nr.51.
9. K. Ostrauskas. *Rašytojas ir egzilis*, Metmenys.1974, Nr.27.
10. V. Trumpa, *Laisvieji ir pavergtieji. Juozo Girniaus knygą paskaičius*. Metmenys, 1962. Nr. 5.
11. V. Trumpa. *Tremtinys, pabėgėlis ir kraštas. Istorinė perspektyva*. Metmenys. 1963, Nr.6.
12. R. Šilbajoris. *Nepakartojamojo liudininkas – Albinas Marius Katiliškis*. Metmenys. 1966, Nr.11. P.4.